

Recenzja pracy doktorskiej mgr Katarzyny Nieszporek

pt. „Działania prośrodowiskowe elementem zrównoważonego rozwoju na poziomie lokalnym“

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska Pani mgr Katarzyny Nieszporek została wykonana pod kierunkiem Pani prof. dr hab. Małgorzaty Grodzińskiej-Jurczak z Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz kopromotora Pani dr hab. Katarzyny Potyrały prof. nadzw UP z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.

Przedłożona do recenzji praca ma charakter interdyscyplinarny zarówno w podejściu merytorycznym jak i metodycznym. Stanowi połączenie zagadnień biologicznych i społecznych. Przedstawia interdyscyplinarne podejście do zagadnień z zakresu ochrony środowiska, ochrony przyrody w powiązaniu ze zrównoważonym rozwojem badanych obszarów. Z uwagi na dużą siłę oddziaływania człowieka na środowisko przyrodnicze takie podejście jest uzasadnione i ma szerokie zastosowanie praktyczne. Badania naukowe dotyczące zmian zachodzących w przyrodzie takich jak np. spadek różnorodności biologicznej, zmiany klimatyczne, zanieczyszczenie środowiska muszą być traktowane jako zjawiska zależne. W pracy przedstawiono działania prośrodowiskowe jako element zrównoważonego rozwoju realizowane w gminach zrzeszonych w związkach gmin.

Uważam za słuszne i bardzo potrzebne podjęcie przez Doktorantkę tematu interdyscyplinarnych badań przyrodniczo-społecznych i edukacyjnych dotyczących działań prośrodowiskowych na poziomie lokalnym. Tym bardziej, że brak jest tego typu prac.

Praca liczy ogółem 103 strony, zawiera 10 tabel, i 13 rycin, które są integralną częścią struktury rozprawy i bardzo dobrze ilustrują materiał badawczy. Układ pracy jest typowy, spełniający wymagania stawiane pracom doktorskim. Całość obejmuje syntetyczny, bardzo dobrze napisany abstrakt w języku polskim i angielskim, następnie 7 rozdziałów: Wstęp, Cele badań, Materiał i metody, Analiza danych, Wyniki, Dyskusja wyników, Wnioski i rekomendacje oraz Bibliografia. Ponadto na 33 nienumerowanych stronach na końcu pracy Doktorantka zamieściła załączniki w postaci 4 tabel, 2 listów intencyjnych, przewodnika wywiadu pogłębionego i

kwestionariusza ankiety. Przewodnik wywiadu pogłębionego zawiera cele merytoryczne działań mających wpływ na poprawę stanu środowiska lokalnego, część dotyczącą finansowania, z którego korzysta związek gmin, część dotyczącą współpracy i partycypacji społecznej oraz część dotyczącą świadomości społeczności lokalnych w zakresie stanu środowiska przyrodniczego. Natomiast z kwestionariusza ankiety dowiadujemy się o działaniach lokalnych gmin na rzecz poprawy stanu środowiska przyrodniczego. Pytania w kwestionariuszu dotyczą m.in. zagadnień z ochrony środowiska, ochrony przyrody, promocji walorów turystycznych regionu oraz źródeł ich finansowania. Dotyczą zarówno projektów zrealizowanych, ale także tych, które powinny być zrealizowane w przyszłości. Należy podkreślić, iż Doktorantka zgromadziła i przeanalizowała bardzo obszerny materiał bibliograficzny w postaci 216 pozycji w tym 87 anglojęzycznych, w nim zawarła też aktualnie obowiązujące akty prawne.

W kilkunastostronicowym Wstępie mgr Katarzyna Nieszporek przedstawiła koncepcję zrównoważonego rozwoju w ujęciu historycznym, zwracając także uwagę na jego obecny wielowymiarowy charakter obejmujący różne aspekty dotyczące m. in. ochrony przyrody, krajobrazu, odpowiedzialności człowieka za przyrodę, prawa ochrony środowiska i nowych technologii związanych z tzw. czystą produkcją. Autorka zwróciła także uwagę na to, że działania prośrodowiskowe na rzecz zrównoważonego rozwoju podejmowane na poziomie lokalnym są jednym ze sposobów praktycznej realizacji celów krajowej polityki prośrodowiskowej. I że są one podejmowane przez współpracujące i realizujące wspólne cele gminy. Ponadto we Wstępie Doktorantka przedstawiła przykłady współpracy międzygminnej w kilku krajach europejskich oraz krótko scharakteryzowała zadania (problemy) środowiskowe w Polsce dotyczące gospodarki wodno-ściekowej, racjonalnej gospodarki odpadami komunalnymi i wykorzystania odnawialnych źródeł energii z uwzględnieniem środków na ich finansowanie. Pani mgr Katarzyna Nieszporek w swoich badaniach próbuje określić zasadność tych w/w działań w ramach zadań komunalnych związków gmin. Na zakończenie Wstępu Doktorantka scharakteryzowała i w przekonujący, właściwy sposób uzasadniła konieczność łączenia badań społecznych i przyrodniczych. Takie interdyscyplinarne podejście jest wręcz wymagane i też coraz bardziej doceniane, bowiem pozwala rzetelnie analizować i lepiej zrozumieć zmiany zachodzące w środowisku przyrodniczym mające ogromny wpływ na jakość życia człowieka. Należy podkreślić, że działanie i rola związków gmin w Polsce dotychczas nie była badana w takim zakresie.

W rozdziale drugim Doktorantka przedstawiła cele badań, problemy i hipotezy badawcze. Głównym celem Jej badań było zidentyfikowanie jakie działania prośrodowiskowe są realizowane jako element zrównoważonego rozwoju na poziomie lokalnym w gminach zrzeszonych w komunalne związki gmin. W związku z tym inwentaryzowała działania prośrodowiskowe realizowane przez komunalne związki gmin, oceniała zaangażowanie tych związków w działania na

rzecz poprawy stanu lokalnego środowiska przyrodniczego, analizowała w jaki sposób działania komunalnych związków gmin przyczyniają się do realizacji zadań ochrony środowiska przyrodniczego w Polsce.

W następnym trzecim rozdziale Autorka opisała zastosowane metody i narzędzia badawcze (analiza danych zastanych, obserwacja uczestnicząca, wywiady pogłębione i sondaż diagnostyczny). Zakres czasowy i praktyczny zebranych różnymi metodami danych Autorka zawarła w przejrzystej tabeli. Ponadto wybór metod poparła właściwie dobraną literaturą.

W kolejnym kilkustronicowym rozdziale czwartym recenzowanej rozprawy doktorskiej zatytułowanym Analiza danych mgr Katarzyna Nieszporek opisała jakie badania i analizy wykonała, a mianowicie analizowała statuty badanych związków gmin pod kątem ich zadań środowiskowych, wybrała związki do dalszych badań i analiz podczas wywiadów pogłębionych, wskazała, ile i gdzie wykonała obserwacji uczestniczących, dokonała transkrypcji wywiadów pogłębionych. Na podstawie transkrypcji wywiadów dokonała ich kategoryzacji. Moim zdaniem ten rozdział powinien zostać włączony do rozdziału trzeciego Materiał i metody, bo Doktorantka opisuje w nim to co wykonała w ramach swoich badań.

W rozdziale piątym Doktorantka w jasny i logiczny sposób zaprezentowała wyniki swoich badań, ilustrując je tabelami i rycinami, które umieściła bezpośrednio w tekście, ułatwia to czytelnikowi analizę wyników.

Doktorantka w wyniku analizy 312 statutów związków gmin wyłoniła 161 statutów, które zawierały 4 kategorie bezpośrednio związane ze środowiskiem przyrodniczym, takie jak: gospodarka odpadami, gospodarka wodno-ściekowa, ochrona powietrza (w tym niska emisja i odnawialne źródła energii) oraz edukacja środowiskowa. W analizowanych 161 związkach gmin uczestniczyło 1389 gmin. Stwierdziła, że działania prośrodowiskowe są tematyką dominującą w związkach gmin, zwłaszcza gospodarka odpadami komunalnymi i gospodarka wodno-ściekowa. Również zaangażowanie mieszkańców gmin było największe właśnie w te dwa projekty, co wynika z badań sondażowych. 25% analizowanych związków gmin te zagadnienia realizuje w powiązaniu z działaniami edukacyjnymi lub promocją odnawialnych źródeł energii. Trochę dziwi mnie fakt, że na tym etapie analizy Doktorantka nie stwierdziła, że ochrona powietrza zajmuje jedno z wiodących miejsc w statutach związków gmin, tym bardziej że prezentowane badania były przeprowadzone w latach 2012 – 2015, a problem zanieczyszczenia powietrza atmosferycznego był wtedy i jest nadal ważki. Prosiłabym o wyjaśnienie, jak Pani sądzi, dlaczego taki wynik?

Wywiady pogłębione z przedstawicielami związków gmin wykazały, że tworzenie związków dało wiele korzyści. Wspólna idea wdrażania inwestycji prośrodowiskowych i kwestie ich finansowania były nadrzędne przy powoływaniu związku, zwiększyło to szanse na pozyskanie środków, dało większe możliwości czerpania dobrych, sprawdzonych wzorów rozwiązań stosowanych w innych

krajach.

Z kolei badania ankietowe wykazały, że zaangażowanie gmin zrzeszonych w komunalne związki gmin w działania na rzecz poprawy stanu lokalnego środowiska przyrodniczego jest duże. Na bieżąco są realizowane działania na rzecz zrównoważonego rozwoju środowiskowego poprzez rozbudowę, modernizację infrastruktury dotyczącej gospodarki ściekowej i odpadów komunalnych, stawianie na odnawialne źródła energii i inwestowanie w programy gospodarki niskoemisyjnej, a także skuteczna ochrona walorów przyrodniczych i dobre promowanie walorów turystycznych regionów. Autorka w swoich badaniach wykazała, że wykorzystanie odnawialnych źródeł energii zależy istotnie statystycznie od liczby przeprowadzonych w badanych gminach kampanii informacyjno-edukacyjnych o tej tematyce, oraz od ilości pozyskanych funduszy. Również wykazała zależność pomiędzy rozwojem infrastruktury środowiskowej finansowanej ze źródeł zewnętrznych a projektami edukacyjnymi na rzecz środowiska przyrodniczego realizowanymi w związku gmin, głównie z funduszy krajowych.

Następny szósty rozdział: Dyskusja wyników liczy 17 stron i podzielony został na 4 podrozdziały. Autorka opisuje w nich najważniejsze wyniki własnych badań na tle nielicznego dostępnego piśmiennictwa, przedstawiając realizację lokalnych zadań prośrodowiskowych, które udało się zrealizować przy współpracy gmin. Stwierdziła, że współpraca gmin jest potrzebna i korzystna zwłaszcza w realizacji inwestycji prośrodowiskowych, zebrania i uruchomienia środków finansowych. Tym bardziej, że często samodzielne działania odrębnych gmin są chaotyczne, a to może spowodować negatywne skutki na przykład w przypadku gospodarowania zasobami naturalnymi. Przedstawiła także przykłady podejmowania współpracy przez jednostki samorządu terytorialnego w innych krajach, np. Hiszpanii. Wykazała jak dużą rolę odgrywa współpraca związków gmin z placówkami oświatowymi i przedsiębiorstwami komunalnymi, co przekłada się na efektywną poprawę stanu środowiska i wzrostu świadomości społeczności lokalnych, a często jest też konieczne w celu realizacji założeń ochrony przyrody. Zwróciła też uwagę na duże zapotrzebowanie społeczne na tego typu badania.

W rozdziale siódmym: Wnioski i rekomendacje Doktorantka zawarła krótką pozytywną opinię zachęcającą indywidualne gminy do zrzeszania się w komunalne związki gmin i 6 rzeczowych wniosków, które zasadniczo są sformułowane prawidłowo, logicznie i oparte na uzyskanych wynikach. Jedynie mam zastrzeżenie odnośnie pierwszego wniosku, a właściwie jego „części“ cytuję: „Działania komunalnych związków gmin sprzyjają poprawie stanu środowiska naturalnego, w tym najistotniej powietrza atmosferycznego.“ Natomiast z tekstu pracy wynika, że poprawa jakości powietrza, czyli zadania głównie związane z niską emisją wg respondentów to temat do działania w przyszłości, a pierwszoplanowe działania prośrodowiskowe to gospodarka wodno-ściekowa i gospodarka odpadami komunalnymi.

Rozprawę doktorską kończą rozdziały: Bibliografia (20 stron), Spis rycin i tabel oraz wspomniane przeze mnie wcześniej załączniki.

Bardzo podoba mi się, że Doktorantka w wielu miejscach pracy (choć nie we wszystkich możliwych) właściwie nazywa treści jako działania prośrodowiskowe, a nie „ekologiczne” jak to się często używa zamienne, synonimowo, potocznie. Sugeruję w kilku miejscach pracy, np. na stronie 42, ...inwestycji ekologicznych zamienić na inwestycji prośrodowiskowych albo inwestycji nie niszczących środowiska. Ponadto wiele cytatów z dokumentów związków gmin Doktorantka bardzo dobrze wkomponowała we własny tekst pracy.

W trakcie czytania pracy znalazłam w niej nieścisłości edytorskie lub niewłaściwe użycie pewnych określeń, wymagające moim zdaniem korekty.

- W spisie bibliografii tytuły publikacji są ujęte w cudzysłów, powinny być bez cudzysłowu
- Niepoprawne cytowanie literatury w tekście, np. str. 14 jest Według badań Theiss (Theiss, 2012) powinno być Według badań Theiss (2012); str. 3 jest przez Borysa (Borys, 2011) powinno być ..przez Borysa (2011); Meppen i Gill (Meppen i Gill, 1998) powinno być Meppen i Gill (1998) i podobnie na stronach: 4, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 28, 29, 30, 31, 61, 67
- cytując w tekście prace wieloautorskie nie cytujemy nazwisk dwóch autorów i in. tylko jednego, pierwszego autora i in. np. str. 29 jest Grodzińska-Jurczak, Tomal i in., 2006 - powinno być (Grodzińska-Jurczak i in., 2006), podobnie na stronach: 7, 66, 68, 73, 76
- należy usunąć skróty imion przy cytowanych nazwiskach autorów str. 1, 4, 6, 9, 24, 25, 74, 77
- wszystkie skróty używane w pracy, np. skróty programów operacyjnych POIiŚ, RPO, funduszy ekologicznych NFOŚiGW i wiele innych powinny być osobno umieszczone np. w słowniku wyjaśniającym wszystkie skróty używane w pracy, znacznie ułatwiłoby to czytanie pracy
- str. 44 jest ... w Projekcie Piątej Aktualizacji Krajowego programu oczyszczania ścieków komunalnych - powinno być ... w projekcie piątej aktualizacji Krajowego programu oczyszczania ścieków komunalnych
- Str. 62 w cytowanych w tekście wynikach w liczbach powinny być przecinki, a nie kropki
- Str. 62 jest Rysunek 6.1 - powinno być Rycina 6.1
- Str. 63 jest nadrzędna powinna być nadrzędna
- Str. 64 proszę o wyjaśnienie, jak Pani rozumie zdanie zawarte w pracy (zwłaszcza jego pierwszą część), cytuję: „Gospodarowanie odpadami komunalnymi w tych gminach przebiegało z uwzględnieniem zasad ekologii, ekonomii i potrzeb lokalnych społeczności,

zapewniając efektywną gospodarkę odpadami komunalnymi“

- Str. 83 Bibliografia – Czajkowski i in. (2013) brak nazwisk współautorów; poz. 25 jest: zeszyty naukowe - powinno być Zeszyty Naukowe; poz. 31 trzeba wymienić wszystkich autorów publikacji
- Str. 92 poz. 134 i str. 98 poz. 192 skrót Wyed. dla mnie niejasny
- Str. 93 poz. 142 jest Report of the United Nations conference on environment and development - powinno być Report of the United Nations Conference on Environment and Development
- Str. 98 poz. 194 jest w kształceniu nauczycieli perspektywie praktycznej – powinno być ...w kształceniu nauczycieli w perspektywie praktycznej
- Str. 99 poz. 206 jest Market-Based – powinno być Market-based
- Załączniki 3 i 8 skrót od słowa tysiąc tyś. jest niepoprawny powinno być tys.

Wszystkie te niedociągnięcia absolutnie nie umniejszają wartości pracy, a sądzę że wykorzysta je Doktorantka przed jej opublikowaniem.

Podsumowując należy stwierdzić, że Doktorantka wykazała się bardzo dobrą znajomością literatury przedmiotu z badanego zakresu oraz samodzielnością w przeprowadzaniu analiz, obserwacji i umiejętnością wyciągania z nich poprawnych wniosków. W pełni osiągnęła założony cel badań. Rozprawa doktorska Pani mgr Katarzyny Nieszporek prezentuje wartość naukową w aspekcie poznawczym i trafnie wpisuje się w społeczne zapotrzebowanie na interdyscyplinarne prace o tej tematyce, ponieważ w dostępnym piśmiennictwie w zasadzie brak jest tak szerokich badań dotyczących działania związków gmin w Polsce.

Wniosek końcowy

Uważam, że rozprawa doktorska Pani mgr Katarzyny Nieszporek zatytułowana: „Działania prośrodowiskowe elementem zrównoważonego rozwoju na poziomie lokalnym“ spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim przewidziane w *art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595, ze zm. w Dz. U. z 2005 r. Nr 164, poz. 1365 oraz w Dz. U. z 2011 r. Nr 84, poz. 455)*. W związku z tym stawiam wniosek do Wysokiej Rady Wydziału Geograficzno-Biologicznego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej o dopuszczenie Pani mgr Katarzyny Nieszporek do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

dr hab. Małgorzata Kłyś prof. nadzw. UP